

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Губарєв С. В., Міловська Н. В.

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Посібник для підготовки до іспитів

Київ
Видавництво Ліра-К
2019

УДК 67.9(4Укр)304я73

*Рекомендовано до друку вченою радою
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
протокол №10 від 20 червня 2019 року*

Рецензенти:

М. К. Галантич – доктор юридичних наук, професор, Заступник директора Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, Національної академії правових наук України;

А. Б. Гриняк – доктор юридичних наук, професор, Завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, Національної академії правових наук України;

В. В. Луць – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, Головний науковий співробітник відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака, Національної академії правових наук України.

Губарев С. В., Міловська Н. В.

Цивільне право України : посібник. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. – 272 с.

ISBN 978-617-7748-87-7

Посібник стисло подає навчальний матеріал з курсу цивільного права України для вищих юридичних закладів освіти у формі відповідей на типові питання іспитів з цієї дисципліни. Такий виклад надає можливість виділити основні поняття, сформулювати правильну структуру відповіді здобувачів вищої освіти.

Розрахований на наукових працівників, аспірантів, здобувачів вищої освіти навчальних закладів юридичного профілю.

ISBN 978-617-7748-87-7

© Губарев С. В., Міловська Н. В., 2019

© Видавництво Ліра-К, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
Розділ 1. Загальна частина.....	10
Загальні положення.....	10
1. Поняття, предмет, метод та функції цивільного права.....	10
2. Принципи цивільного права.....	12
3. Система цивільного права.....	13
4. Відмежування цивільного права від інших галузей права..	13
5. Цивільне законодавство	14
6. Недійсність нормативних актів	15
7. Аналогія закону й аналогія права	16
Цивільні правовідносини.....	17
8. Поняття цивільних правовідносин	17
9. Суб'єкти цивільних правовідносин.....	17
10. Об'єкти цивільних правовідносин.....	18
11. Зміст цивільного правовідношення.....	18
12. Види цивільних правовідносин	19
Фізичні особи.....	21
13. Поняття та зміст цивільної правоздатності. Обмеження цивільної правоздатності.....	21
14. Цивільна дієздатність. Надання цивільної дієздатності....	23
15. Підстави та порядок обмеження дієздатності, визнання фізичної особи недієздатною	26
16. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою	27
17. Оголошення фізичної особи померлою	29
18. Опіка та піклування	31
Юридичні особи	36
19. Поняття та ознаки юридичної особи	36
20. Створення юридичної особи.....	38
21. Припинення юридичної особи.....	41
22. Види юридичних осіб	43
23. Господарські товариства	44
Об'єкти цивільних прав.....	47
24. Поняття об'єктів цивільного права	47

25. Речі	49
26. Гроші	51
27. Цінні папери	52
Особисті немайнові права.....	55
28. Загальна характеристика особистих немайнових прав фізичної особи	55
29. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи	57
30. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.....	58
Правочини	61
31. Поняття та види правочинів.....	61
32. Умови дійсності правочину	63
33. Форма правочину	63
34. Нікчемні правочини	66
35. Оспорювані правочини.....	69
Представництво	72
36. Поняття, підстави та види представництва	72
37. Довіреність та її види.....	74
Строки	77
38. Поняття та види строків у цивільному праві.....	77
39. Поняття та види строків позовної давності	78
40. Початок перебігу строків позовної давності	80
41. Зупинення та переривання перебігу позовної давності.....	81
Відповідальність у цивільному праві	83
42. Поняття цивільно-правової відповідальності.....	83
43. Види цивільно-правової відповідальності.....	83
44. Умови цивільно-правової відповідальності	85
45. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності	87
Розділ 2. Речове право.....	89
Право власності. Речові права.....	89
46. Поняття та зміст права власності	89
47. Підстави набуття права власності	91
48. Підстави припинення права власності	95

49. Речові права на чуже майно	98
50. Сервітути. Емфітевзис. Суперфіцій	99
Спадкове право	103
51. Поняття спадкування. Спадщина	103
52. Час і місце відкриття спадщини.....	104
53. Спадкування за заповітом	105
54. Заповідальний відказ. Заповідальне покладання	108
55. Складання заповіту з умовою	110
56. Секретний заповіт	110
57. Обов'язкова частка у спадщині	111
58. Спадковий договір	112
59. Спадкування за законом	113
60. Оформлення права на спадщину	115
Захист права власності	116
61. Поняття та засоби захисту права власності.....	116
62. Віндикаційний позов як засіб захисту права власності...	119
63. Негаторний позов як засіб захисту права власності	123
Розділ 3. Авторське право та право промислової власності . 125	
Право інтелектуальної власності	125
64. Поняття права інтелектуальної власності.....	125
65. Поняття, суб'єкти й об'єкти авторського права та суміжних прав	128
66. Право промислової власності (патентне право).....	132
Розділ 4. Зобов'язальне право	135
Загальні положення про зобов'язання	135
67. Поняття та система зобов'язань. Сторони у зобов'язанні	135
68. Підстави виникнення зобов'язань	137
69. Види забезпечення виконання зобов'язань	138
70. Припинення зобов'язань	143
Загальні положення про договори.....	146
71. Договір: поняття, форма та види	146
72. Укладання, зміна та розірвання договору.....	150

Розділ 5. Окремі види договорів	154
Договір купівлі-продажу	154
73. Поняття, юридична характеристика та зміст договору купівлі-продажу	154
74. Договір роздрібної купівлі-продажу	159
Договір поставки	162
75. Договір поставки.....	162
Договір контрактації	165
76. Договір контрактації сільськогосподарської продукції ..	165
Договір довічного утримання (догляду). Рента	166
77. Договір довічного утримання	166
78. Договір ренти	169
Договір майнового найму (оренди)	171
79. Договір найму (оренди).....	171
Договір найму житла	179
81. Договір найму житла	179
82. Найм будівлі або іншої капітальної споруди	183
Договір підряду	185
83. Договір підряду	185
84. Договір побутового підряду.....	190
85. Договір будівельного підряду.....	193
Транспортні договори.....	196
86. Договір перевезення пасажирів та багажу.....	196
87. Найм (оренда) транспортного засобу.....	198
Страхові зобов'язання	200
88. Поняття та види страхування. Основні страхові поняття.....	200
89. Договір страхування	202
Договір зберігання.....	207
90. Договір зберігання	207
91. Спеціальні види зберігання.....	210
Договір доручення. Договір комісії.....	213
92. Загальна характеристика договору доручення.....	213
93. Загальна характеристика договору комісії.....	216
94. Договір управління майном	219
Кредитно-розрахункові відносини	223
95. Договір позики	223

96. Кредитний договір	225
97. Договір банківського вкладу (депозиту).....	227
98. Договір банківського рахунка.....	230
99. Договір факторингу	232
100. Загальні положення про розрахунки	234
101. Договір комерційної концесії.....	239
102. Договір про спільну діяльність	242
Розділ 6. Недоговірні зобов'язання.....	245
Зобов'язання з односторонніх дій	245
103. Зобов'язання, що виникають внаслідок публічної обіцянки винагороди.....	245
Деліктні зобов'язання	249
104. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду	249
105. Відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки	253
106. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я.....	257
107. Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого ..	261
Список додаткової літератури:	264

ВСТУП

Цивільне право України є однією з провідних галузей у системі національного права. Його вивчення передбачає, крім лекцій, проведення семінарських занять, написання курсових робіт, рефератів, також і підсумковий контроль у вигляді заліків та іспитів. Тому даний посібник підготовлений з метою надання допомоги здобувачам вищої освіти, які навчаються за спеціальністю “Правознавство”, у вивченні дисципліни “Цивільне право України” та належній підготовці до іспитів.

Навчальний посібник підготовлений відповідно до програми курсу цивільного права України, який спрямований на формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про особливості правильного тлумачення та застосування цивільно-правових норм, визначення належності різних правовідносин до цивільно-правових, і складений з урахуванням навчальних програм для вищих навчальних закладів.

Автори ставили за мету висвітлити основні засади цивілістики, її основні принципи та категорії, зазначені у Цивільному кодексі України, окреслити коло питань, які підлягають обов'язковому вивченню, обсяг вимог до знань здобувачів вищої освіти із цивільного права, а також основні поняття найважливіших правових інститутів. У своїх підходах до аналізу проблем цивільного права автори виходили з приватноправових засад, що є втіленням сучасних поглядів і концепцій розвитку цивільного права. Зокрема, опрацьовано загальні положення цивільного права, особисті немайнові права, право власності та його захист, право інтелектуальної власності, загальне вчення про зобов'язання, про цивільно-правовий договір та його окремі види (купівля-продаж, поставка, міна, дарування, рента, довічне утримання, найм, підряд, перевезення, страхування, позика, кредитний договір тощо), недоговірні зобов'язання та спадкові правовідносини.

Посібник для підготовки до іспитів, який складається з шести розділів: “Загальна частина”, “Речове право”, “Авторське право та право промислової власності”, “Зобов'язальне право”, “Окремі види договорів”, “Недоговірні зобов'язання”, кожен із яких містить підрозділи, підготовлений з урахуванням чинного

цивільного законодавства України, матеріалів судової практики, аналізу окремих теоретичних проблем цивільного права України, а також особливостей читання як лекційного курсу, так і проведення практичних занять з цивільного права. Матеріал подається в логічній послідовності з урахуванням методичних вимог, відповідно до яких вивчення предмета повинно починатися з загальних понять та категорій, з подальшим переходом до спеціальних питань окремих цивільно-правових інститутів.

Даний посібник розрахований на здобувачів вищої освіти, аспірантів юридичних вузів та факультетів. Основна мета цього посібника – допомогти здобувачам вищої освіти при підготовці до іспитів із цивільного права.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, МЕТОД ТА ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Цивільне право на відміну від інших галузей права відрізняється предметом і методом правового регулювання. Предметом кожної галузі є певне коло суспільних відносин. Згідно зі ст. 1 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їхніх учасників.

Предметом цивільного права є:

– *майнові відносини* – виникають із приводу належності, використання чи переходу рухомого та нерухомого майна й інших матеріальних благ від одного суб'єкта до іншого (відносини власності та відносини товарообігу);

– *особисті немайнові відносини* – виникають із приводу нематеріальних благ (честі, гідності, ділової репутації);

– *відносини, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності* (авторське право та суміжні права, право промислової власності).

Цивільно-правове регулювання суспільних відносин відбувається не стихійно, а за допомогою певних способів і заходів, які впливають на формування поведінки суб'єктів цих відносин. Сукупність таких способів та заходів і називають **методом цивільного права**.

Характерні **рис**и цивільно-правового методу:

– *юридична рівність сторін* – проявляється в тому, що сторони визнаються правом як самостійні, незалежні одна від одної особи, кожна з яких має свій комплекс прав і обов'язків та не підпорядкована іншій;

– *автономія волі сторін* (означає можливість самостійно й вільно проявляти та формувати свою волю) і *диспозитивність* (надає право сторонам визначати характер власних взаємовідносин у межах, встановлених законом, у відповідних випадках формувати свої права та обов'язки; вони мають також можливість вибору між декількома варіантами поведінки);

– *особливий спосіб вирішення спорів між учасниками цивільних правовідносин* – закон надає можливість учасникам цивільних правовідносин вирішувати спори, що виникають між ними, або безпосередньо учасникам конкретних відносин на підставі взаємної домовленості чи спеціально створеним для розгляду таких спорів державним органам або третім особам. Спори розглядаються судом загальної юрисдикції, господарським, третейським судом після подачі відповідного позову однією зі сторін.

– *наявність майнової відповідальності сторін* – сторона, котра не виконала зобов'язань або виконала його неналежним чином, несе цивільно-правову відповідальність майнового характеру.

Отже, **цивільне право** – це сукупність правових норм, які на засадах юридичної рівності сторін регулюють майнові, особисті немайнові та відносини, що виникають у сфері інтелектуальної діяльності, з метою задоволення інтересів учасників цивільних правовідносин.

Функції цивільного права – це головні напрями його впливу на цивільні відносини з метою їхнього впорядкування.

Цивілістична наука, цивільне законодавство та практика розрізняють такі функції:

– *регулятивна* – полягає в регулюванні цивільних відносин, наданні прав і обов'язків їх учасникам, встановленні правил поведінки суб'єктів цивільного права;

– *охоронна* – виконує завдання захисту цивільних прав та інтересів від порушень. Ця мета досягається за допомогою передбачення правових засобів належного виконання цивільних прав й обов'язків через встановлення відповідальності за цивільні правопорушення тощо;

– *попереджувально-виховна* – полягає у вихованні поваги до права взагалі, цивільних прав інших осіб, правопорядку тощо;

– *попереджувально-стимулювальна* – полягає в стимулюванні різними цивільно-правовими засобами необхідної суспільству та державі поведінки громадян і організацій.

2. ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Під **принципами цивільного права** розуміють основні засади, у яких втілені їхні корінні, найхарактерніші риси. Стаття 3 ЦК України визначає такі загальні засади цивільного законодавства:

– *неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини* – вимога забезпечення свободи особистості (“суверенітет особистості”), вкладаючи в це поняття можливість індивіда визначати тип і характер поведінки, своє місце в системі цивільних відносин на власний розсуд;

– *неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом*, – правова охорона власності забезпечується всім власникам, незалежно від форм і видів власності;

– *свобода договору* – визнання за суб’єктом цивільного права можливості укладати договори (чи утриматися від їх укладання) та визначати їхній зміст на власний розсуд відповідно до досягнутої з контрагентом домовленості;

– *свобода підприємницької діяльності, що не заборонена законом*, – закріплення в законодавчому порядку загального правила про право здійснювати підприємницьку діяльність, а також установа юридичних гарантій реалізації цього права;

– *судовий захист цивільного права та інтересу* – правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судам підвідомчі всі спори про захист прав і свобод фізичних осіб;

– *справедливість, добросовісність і розумність* – норми цивільного права (законодавства) встановлюють рівні умови для участі всіх осіб у цивільних відносинах; закріплюють можливості захисту порушеного цивільного права чи інтересу; створення норм, спрямованих на забезпечення реалізації цивільного права, поєднується з повагою до прав та інтересів інших осіб, моралі суспільства тощо.